

mult, în consens cu opiniile lui Alexandru Paleologu, se conchide că „într-un univers ca cel al lui Sadoveanu nu există idealuri, ci nostalgii” (p. 46). Sau: „Idealurile și dramele conștiinței sunt fenomene ale negației; lumea lui Sadoveanu este însă una a afirmației sau (...) a încuviințării” (p. 46). În traiectul acestei logici, personajele lui Camil Petrescu, aflate în dialog cu experiențele trăite, apar mult mai complexe, fiind antrenate într-o sfâșietoare dramă a cunoașterii. „Inadaptații săi, Ștefan Gheorghidiu (*Ultima noapte...*), Fred Vasilescu, doamna T., George D. Ladima (*Patul lui Procust*), sunt în exclusivitate intelectuali cu o înaltă conștiință morală, însetați de cunoaștere și absolut. Aceștia trăiesc eșecul idealului cu realitatea obiectivă” (p. 139).

În cel de-al doilea capitol, *Structura tipologică a personajului inadapdat*, Galina Aniței întreprinde o catalogare

a inadaptatului, punând la baza clasificării următoarele criterii: social, al vârstelor, al sexelor și cel psihologic. Conform criteriului social sunt luați în discuție boierul, țăranul, intelectualul. Criteriul vârstei și cel al sexelor par a fi mai puțin elocvente. Revelator și productiv, criteriul psihologic rămâne cel mai concludent, autoarea identificând următoarele categorii: inadapatul abulic, suprasensibilul, resemnatul, inadapatul superior și dedublatul. Demersul exegetic se face remarcabil și prin exactitate și dialecticitate subtilă; chiar dacă nu are pretenții de epuizare a subiectului, el se vrea un tratat nelipsit de dexteritate, dar, ce e important și inedit la noi, realizat prin prisma concepției tranzitologice.

Alexandru Burlacu
Institutul de Filologie al A.Ș.M.

MAGDA JEANRENAUD. *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*. – Iași, Polirom, 2006, 490 p.

Pentru spațiul literar românesc studiile de traductologie și opiniile despre traducerea artistică se impun, după convingerea noastră, ca o stringentă necesitate¹. România este țara cu largi deschideri spre tezaurul literar universal. Această deschidere și receptivitate a pus bazele unei tradiții vechi și bogate în domeniul tălmăcirii artistice. Începând cu a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și pînă în zilele noastre, cartea tradusă a constituit o parte a literelor

românești. În Republica Moldova, mai ales în a doua jumătate a sec. al XX-lea, de asemenea, s-a tradus mult.

O atare situație impune și prezența lucrărilor, mai întâi de ordin bibliografic apoi investigativ, adică de traductologie, dar la acest capitol au, credem, datorii atât cercetătorii din dreapta Prutului, cât și cei din stînga. Volume solide de ordin traductologic, apărute în România, avem doar patru: Gelu Ionescu. *Orizontul traducerii*, București,

¹ Apetri D. *Opinii despre traducerea artistică: o necesitate editorială*, în cartea *Români majoritari – români minoritari. Interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Iași, 2007, p. 461-463.

1981; Emil Iordache. *Semiotica traducerii poetice*, Iași, 1994; Elena Loghinovski. *Eminescu în limba lui Pușkin*, Iași, 1987 și *Eminescu universal*. Spațiul culturii ruse, București, 2000².

Cu și mai multă întârziere au început să apară cărțile de traductologie la est de Prut. M. Bruhis a scos, în jurul anilor '70, două cărți (*Cuvînt despre traduceri și O artă dificilă*), dar obiectivele lor principale sînt tîlmăcirile de ordin social-politic. Cărți de profil filologic ne-a oferit în ultimul deceniu profesoara universitară Irina Condrea. Dacă prima ei carte *Traducerea din rusă în română* este un suport didactic, următoarele două (*Comunicarea prin traduceri și Traducerea din perspectivă semiotică*) sînt ancorate în probleme de teorie și de aplicare a ei la anumite opere literare. Poate fi amintită aici și lucrarea subsemnatului *Dialog intercultural. Aspecte ale receptării literare*, care, în capitolul ei de bază, ia în discuție traducerile românești din literatura ucraineană, efectuate în sec. al XX-lea.

Starea aceasta de lucruri ne îndeamnă să salutăm apariția cărții *Universaliile traducerii* de M. Jeanrenaud, conferențiar la Catedra de limba și literatura franceză a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, titulară a cursurilor „Teoria și practica traducerii” și „Critica și evaluarea traducerilor”, coordonatoare a modulului de masterat și traductologie din cadrul departamentului și, totodată, traducătoare în limba română a mai multor titluri din autori străini printre care Iulia Kristeva, Tzvetan Todorov ș.a.

În *Cuvînt înainte*, G. Ionescu vorbește despre un esențial merit al cărții, acela de a scoate discuția despre traducere din binomul: text intraductibil – traductibil, traducere fidelă – infidelă, traduttore – traditore. O concluzie importantă spre care ne călăuzește cartea prezentată cititorului este următoarea:

nu există nici text intraductibil, dar nici traducere perfectă; există numai aspirația pentru perfecțiune prin perfectibilitate.

Subscriem pe deplin la ideea prefațatorului că cititorul actual este unul cu exigențe mari și că atît cei preocupați de actul tîlmăcirii, cît și comentatorii lui au nevoie de o bună pregătire teoretică, de o cunoaștere a exigențelor, capcanelor și exceselor „ce amenință actul de a traduce”.

Este larg diapazonul de probleme abordate în această carte: bilingvism și traducere, tehnici de traducere, a treia limbă a traducerii (acest aspect este abordat în capitolul despre transpunerea operelor lui I. L. Caragiale în limba franceză), traducția ca joc al acumulării și redistribuirii capitalului simbolic, criteriile de selecție, funcțiile și semnificațiile transpușerilor, traducerea filozofiei și filozofia traducerii, universalitățile tîlmăcirii, sufletul și etica replăsmuirilor ș.a.

În fiecare dintre compartimente sînt luate în discuție sau se fac referințe la mai multe aspecte ale teoriei și practicii traducțiilor. De exemplu, în Capitolul I, intitulat „Traducerea acolo unde „totul este la fel, dar nimic nu mai seamănă”, se fac referințe la fidelitate – „concept și deziderat care de-a lungul timpului, a cufundat nu doar un traducător în cea mai neagră disperare”, spunîndu-se în continuare că traducerea reprezintă un caz particular de interpretare; că ea se instalează într-un gen de decalaj vizavi de original: mai clară, ea devine însă și mai plată; că e necesar să decidem spre ce tînde versiunea, spre limba și cultura – sursă sau spre limba și cultura – țintă; că în poezie, ecuațiile verbale sînt înălțate la rangul de principiu constructiv al textului ș. a. Compartimentul finalizează printr-un citat din Ion Heliade-Rădulescu, în care

² E necesar să nominalizăm aici și două lucrări modeste ca volum, care, prin apariția lor în anii '60-'70, au precedat studiile de traductologie. Ne referim la articolul lui P. Cornea *Traduceri și traducători* și broșura semnată de S. Buium *Probleme ale teoriei traducerii* (1977).

se constată: meritul traducerilor constă în aceea că aduc „foloase generale în paguba nimănui”.

În secțiunea a doua – „Francofonie, bilingvism și traducere” – se întreprinde o privire multilaterală asupra francofoniei, încercându-se a determina rolul acesteia asupra fenomenului complex al „încrucișării culturilor”. Discursul despre influențele franceze asupra spațiului cultural român M. Jeanrenaud și-l întemeiază pe ideile lucrării lui Pompiliu Eliade *Influența franceză asupra spiritului public în România* (București, 2000). Aflăm aici că relațiile **directe** dintre Franța și România datează din 1848, că influența literaturii franceze asupra celei române a fost una covârșitoare, că ea s-a manifestat prin mijlocirea celor dintâi traduceri și imitații din franceză, receptarea genurilor literare trecând prin următoarele faze: cunoștința cu narațiunea romanescă, apoi cu peripețiile și poveștile de iubire ale eroilor, au urmat poezia lirică și, în etapa finală, teatrul.

Un interes aparte prezintă capitolul despre diverse tehnici de traducere. Aici, autoarea meditează mult asupra expresiilor idiomatice. Printre altele, fie spus, ea preferă cuvântul *idiotism*. Este vorba despre acele forme lingvistice complexe transpunerea cărora într-o altă limbă nu se poate opera prin substituția separată a componentelor și „presupune înlocuirea globală printr-o formă (simplă sau complexă) din cealaltă limbă”. Termenul *idiotism* este, bineînțeles, unul adecvat și totuși aria semantică extinsă a acestuia, mai ales în limbajul colocvial, ne îndeamnă să credem că ar fi preferabilă sintagma „expresie idiomatice”.

Cercetătoarea are preferință pentru dramaturgia lui V. Alecsandri și I. L. Caragiale și de aceea majoritatea exemplificărilor le face în baza transpușterilor franțuzești ale pieselor acestora. Referindu-se la problema bilingvismului, M. Jeanrenaud consideră că „mecanismul rîsului din piesele lui

Alecsandri se bazează în mare parte pe starea de bilingvism a păturilor înstărite” și această situație impune o stare echivalentă de bilingvism și la polul receptării. De altă natură este limbajul personajelor caragialiene. Ele nu recurg la „deliciile transcodărilor interlinguale hibride”, ci practică tot mai des *rewording*-ul, adică traducerea intralinguală teoretizată de Jakobson, care „constă în interpretarea semnelor lingvistice prin intermediul altor semne din aceeași limbă”.

Interesant și în mod convingător este aplicată ideea unei a treia limbi la versiunile franceze ale pieselor *O noapte furtunoasă* (traducător E. Ionescu și Monica Lovinescu) și *O scrisoare pierdută* (traducător Monica Lovinescu). Autoarea este de părere că lumea teatrului lui Caragiale este populată de „personaje de limbă, însă o limbă puternic clișeizată și stereotipă” și deci problema pe care traducătorul trebuie să o rezolve o constituie „lexicul termenilor francizați”. Traducerea acestor termeni prin corespondentul lor francez, zice cercetătoarea, restabilește corectitudinea formulărilor, anulează întreg efectul comic și neutralizează complet mesajul.

Sînt edificatoare și demonstrațiile întreprinse în capitolul *Traducerea ca joc al acumulării și redistribuirii capitalului simbolic*, în care se meditează asupra criteriilor de selecție a operelor, personalității traducătorilor, a limbii lor, a funcției și semnificației transpușterilor, tălmăcirea fiind considerată „o gestionare a diacroniei în sincronie”.

În capitolul ce încheie cartea, intitulat *Universaliile traducerii*, pornind de la ideea că traductologia (termen inventat de Georges Mounin în anii '70) a căpătat statut și consistență de știință sinestătătoare, „odată cu ieșirea de sub tutela lingvisticii și cu lărgirea orizontului de investigație dincolo de cuplurile de limbi”, se ajunge la concluzia că tălmăcitorii sunt liberi în „a folosi (conștient sau nu) un anumit număr

de tehnici” și că discuțiile pe marginea acestei teme sînt benefice.

În finalul compartimentului se constată că traducerea nu se face nici cu „sufletul” și nici cu „inima”, ci, cum spunea George Steiner, cu exactitate, că tălmăcirea este și trebuie să rămîna un spațiu al tranzațiilor între culturi și, în acest sens, ea este o **artă exactă**.

Cum e și firesc, într-o carte voluminoasă sînt posibile și unele lacune, e vorba despre cîteva expresii care ni s-au părut nu prea reușite. De exemplu, la p. 70 citim: „procedeele descrise încă din (?) anii ’50”; ar fi mai bine, credem, **în anii**; la p. 83 stă scris: „incomodele hainele „germane” (corect: haine); la p. 84 figurează fraze neclare: „a caracterului arbitrar, pentru ca

uman, al semnelor”; p. 147: „publicului – țintă” (credem că *publicului receptor* ar fi mai reușit); p. 179: „capitalul simbolic” (*potențialul*, am fi înclinați să zicem noi). Bineînțeles, puținele carențe observate pe parcursul lecturii nu pot diminua calitățile importante ale acestei cărți.

Pe lângă faptul că dispune de o certă valoare științifică, cartea este scrisă într-un limbaj de înaltă exactitate. Importanța ei o sporesc, de asemenea, stilul îngrijit și vasta bibliografie (vreo opt pagini de carte) în majoritate surse străine.

Dumitru Apetri
Institutul de Filologie al A.Ș.M.

GHEORGHE MOLDOVANU, *Politică și planificare lingvistică: de la teorie la practică (pe baza materialelor din Republica Moldova și din alte state)*. – Chișinău, 2007, 372 p.

Despre politica și planificarea lingvistică s-a scris și s-a discutat mult, cu precădere în glotopolitica și sociolingvistica occidentală, inclusiv în cea americană. Au fost editate un impunător număr de studii în acest domeniu, majoritatea autorilor tratând cele mai acute și delicate probleme ce țin, în primul rînd, de planificarea lingvistică și glotopolitica preconizată atît în țările civilizate, cu o democrație avansată, cît și în cele care s-au eliberat recent de tutela colonial-imperială.

În spațiul postsovietic, inclusiv în cel pruto-nistean, despre politica și planificarea lingvistică s-a scris și s-a discutat doar în mod sporadic, cu toate că anume aici, noile state, inclusiv Republica Moldova, s-au confruntat și continuă să se confrunte cu anevoioase

și sensibile probleme în domeniul dat. În această ordine de idei, era necesară o lucrare de sinteză despre problematica politicii și planificării lingvistice cu aplicare la arealul pruto-nistean. Studiul monografic semnat de doctorul în filologie Gheorghe Moldovanu, este în acest sens, unul binevenit și oportun, dat fiind că vine să completeze un gol simțit de mai multă vreme în sociolingvistica și glotopolitica basarabeană.

Ținem să subliniem din capul locului că vorba e de un studiu științific, care impresionează prin diversitatea și vastitatea materialului teoretic și faptic extras din peste 500 de izvoare scrise în limbile engleză, franceză, rusă, română, germană, spaniolă, italiană, catalană și suedeză, și supus unei cercetări pertinente.